
EGY JOGÁSZ–FESTŐMŰVÉSZ ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

RUTTKAY GYÖRGY: KÉT VILÁG, KÉT ÚR – KÉT ÉLET?*

TAKÁCS PÉTER**

Két világ polgára, két úr szolgálata, kettős állampolgárság – ilyen kifejezésekkel jellemezte magát naplójában Ruttkay György, amivel arra utalt, hogy egyszerre volt *jogász és festőművész*. Az önértékelés helyességét festői munkásságának egyik elemzője is megerősítette.¹ S valóban: Ruttkay egyszerre tekinthető a magyar avantgard képzőművészet jelentős és a régi magyar jogásztársadalom nem elhanyagolható alakjának, s így igaz, hogy egyszerre szolgálta a művészetet és a jogot. Sőt, nemcsak szolgálta, pontosabban művelte ezeket, hanem elemezte is: élete folyamán több rövidebb műkritikai és két terjedelmesebb jogtudományi munkát tett közzé. Az utóbbiak egyike *közigazgatási jogi*, másika *jogelméleti* jellegű. Képei megtalálhatók közgyűjteményekben és fel-felbukkannak mai aukciókon is;² jogászi-jogtudományi tevékenységét azonban mára csaknem elfeledték. Mint látni fogjuk, nem véletlenül. Jelen írás célja, hogy felidézze életét és munkásságát, s rámutasson az abból levonható tanulságokra, ha vannak ilyenek.

* E tanulmány a K 108790. számú OTKA projekt keretében készült. Itt szeretném megköszönni Paksy Máténak és Ruszoly Józsefnek a kéziratral kapcsolatos észrevételeit. Ugyancsak köszönöm több egyetemi oktató kollégának, mindenekelőtt Révész Bélának és Szabó Miklósnak, valamint két könyvtárosnak, így Orosz Ágnesnek és Pintér Katalinnak, hogy segítségemre voltak a szerteágazó szakirodalom számos tételének beszerzésében.

** Egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar.

¹ Vö. Ruttkay György: Egy aktivista festő vallomásai [napló 1918–1945; részletek]. = *Borsodi Szemle*. 1967. 4. sz. 87–95. o. és 1968/1. sz. 83–96. o., valamint *Irodalmi Szemle* [Pozsony]. 1971. december és 1972. január. Lásd továbbá Losonci Miklós: Ruttkay György aktivista festő életműve. = *Herman Ottó Múzeum évkönyve. Annales Musei Miskolcensis De Herman Otto Nominati* [Miskolc]. 22-23. 1985. 209. o.

² A közgyűjteményeket illetően a miskolci Herman Ottó Múzeum, a debreceni Déry Múzeum és a kassai Városi Gyűjtemény anyagát kell megemlíteni. Az aukciókat és más műkereskedelmi formákat illetően lásd például a Kieselbach Galéria, a Mission Art Galéria és a Siófok Galéria honlapjait. Lásd továbbá: Ruttkay György: *15 kőrajza falusi és városi emberekről* [litográfiák; táblák mappában]. Kassa, Kassai Wiko Grafikai Műintézet, 1940. (készült 100 példányban), valamint *Rajzok és akvarellek*. [Ruttkay György kiállításához: 2003.02.27. – 2003.03.07.] Budapest, Mission Art Galéria, 2002.

Pályája

Életről csak hosszabb-rövidebb vázlatok olvashatók, melyek gyakran egymás ismétlései; festői életművéről két viszonylag részletes elemzés jelent meg, jogászijogtudományi munkásságát tudomásom szerint még nem értékelték.³ A rendelkezésre álló adatok meglehetősen szétszórta és töredékesek, olykor pontatlanok. Ami nyilvános forrásokból megismerhető volt, azt igyekeztem itt összegyűjteni, helyenként kiegészíteni, s ahol szükségesnek tűnt, ott korrigálni.

Ruttkay György⁴ a mátyusföldi – ma a nyitrai járáshoz (*Nitriansky kraj*) tartozó – Vágsellyén⁵ született 1898-ban. Az, hogy pályájának későbbi állomásaiént gyakran választott felvidéki és észak-magyarországi színhelyeket, születésének helyével és esetleg tágabb családjával⁶ áll kapcsolatban. Apja táblabíró volt, gyermek- és

³ Festői munkásságának értékeléseként lásd a művészettörténész Losonci Miklós két tanulmányát: Egy elfelejtett életmű. Ruttkay György pályaképe. = *Művészettörténeti Értesítő*. 1977/2. sz. 169–176. o. és Ruttkay György aktivista festő életműve. = *Herman Ottó Múzeum évkönyve. Annales Musei Miskolciensis De Herman Otto Nominati* [Miskolc]. 22-23.1985. 207–231. o. Lásd még Báthory Ildikó: Ruttkay György ébresztése. = *Borsodi Művelődés*. 1980/szeptember, 60–69. o.; Beke Zsófia: Ruttkay György. = *Artportal*. www.artportal.hu; Geszti László: Új szövegképek a *Divina Commediához*. = *Művészet*. 1966/5. sz.; Goda Gertrúd: Bevezető. = *Ruttkay György emlékkiállítás katalógusa*. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1984. 1. o. Munkásságának hosszabb-rövidebb értékeléseként áttekintő kötetekben lásd Dobrik István: Miskolc képzőművészete 1918–1948. = *Miskolci művészek*. Miskolc, Miskolci Galéria, Herman Ottó Múzeum, 2006; Dobrossy István, Eszenyi Miklós, Zahuczky László: *Miskolci életrajzi lexikon*. Miskolc, BAZ M. Levéltárért Alapítvány, 2008; Hárs Éva – Romváry Ferenc: *Modern Magyar Képtár Pécs*. Budapest, Corvina, 1981; Hevesy Iván: *Futurista, expresszionista és kubista festészet*. Budapest, A Ma kiadása, 1919. Lásd még Szabó Júlia magyar aktivizmussal kapcsolatos, alább hivatkozott műveit. Kiállításaiival kapcsolatos rövid publicisztikák: Horpácsi Sándor: Ruttkay György emlékkiállítás. = *Új Tükör*. 1984. augusztus 3. 4. o.; Takács Péter: Egy „aktivista” jogfilozófus. Ruttkay György. = *A Mi Egyetemünk* [Miskolc]. (21. évf.) 1984. június 11. 4. o.; [–] R. Nyíry Lili és Ruttkay György kiállítása. = *Északmagyarország*. (6. évf.) 1949. január 4. 2. o.

⁴ Nem tévesztendő össze két másik, a magyar kultúrtörténetben ugyancsak szerepet játszó Ruttkay Györggyel: Rothauser Miksával (1863–1913) és annak fiával. Az apa – alkalmasint említik Ruttkay-Rothauser Miksáként is – író, színműíró és újságíró volt a XIX. század végén és a XX. század elején. Mint a magyarországi német nyelvű hírlapírás klasszikusa, a *Neues Pester Journal* és a *Pester Lloyd* munkatársa volt. Írói álnévként a Ruttkay György nevet használta, majd erre magyarosított. Színműírói munkáiból lásd például *Az első és a második* című darabot (Budapest, Franklin, 1913). Fiát ugyancsak Ruttkay Györgynek (1890–?) hívták. Ő jogi doktortust is szerzett, majd színműíróként, színikritikusként és újságíróként dolgozott. Hírlapíróként az *Est* bécsi tudósítója volt. Jelentősebb művei a *Keringő* (vígjáték; bemutatta: Vígszínház, 1916) és *A nagyvilági nő* (vígjáték, bemutatta: Vígszínház, 1920). Egyes műveit bemutatták a bécsi *Deutsches Theater*-ben is. Ismeretlen időpontban Amerikába távozott. Az 1930-as években Ruttkay György néven tevékenykedett egy fordító is, akinek pályájára nézve csak bizonytalan és részleges adatokat tudtam szerezni. Ő fordította magyarra Robert Baden-Powell vallomásait (*Egy angol altábornagy kémkedése. Sir Robert Baden-Powell önvallomásai*. Budapest, Lampel Könyvkiadó [Magyar Könyvtár], é. n) és Mussolini „beszélgetős könyvét” (Emil Ludwig: *Mussolini vallomásai. Tizennyolc beszélgetés*. Athenaeum, 1932).

⁵ Vágsellyének, mai szlovák nevén: *Saľanok*, Ruttkay születésekor mintegy 3500 lakosa volt, s ennek kb. 90%-a volt magyar. (Mai lakossága kb. 20 000 fő, ennek 14%-a magyar.)

⁶ Feltehetőleg (bár nem bizonyítottan) abból a felvidéki Ruttkay-nemzetségből származott, amelynek tagjai fel-felúntak a választásokon és a közigazgatásban. Ruttkay István (1803-1869) például már 1848-ban indult a választásokon Breznóbányán, bár elveszítette azt, Beszetercebányán azonban 1861-ben és 1865-ben megválasztották. Lásd Csizmadia Andor: *A magyar választási rendszer 1848/49-ben*. Budapest, KJK, 1963. 226-228. o. és Ruszoly József: *Országgyűlési képviselőválasztások Magyarországon 1861-1868*. Budapest, Püski, 1899. 80-83. o. Egy bizonyos Ruttkay Mór 1861-ben

ifjúkorát Kassán, Beckón és Vágsellyén töltötte. Az I. világháború harmadik és negyedik évében katonai szolgálatot teljesített az olasz fronton. Gyermekkorától rajzolt, rajzait már 1914-ben albumba rendezte. Művészi tehetségét Kassák Lajos fedezte fel 1917 körül. Fiatal korában intenzív levelezésben állt Kassákkal, még a frontról is küldött neki rajzokat. Képeit kiállították a *Ma* 1918-as és 1919-es budapesti tárlatain, az *Útközet* című grafikája megjelent a lap egyik 1919-es számában. 1919-ben beiratkozott a budapesti műegyetemre, 1920-ban pedig érdemben is megkezdte jogi tanulmányait a kassai jogakadémián.⁷ 1921-ben a budapesti Képzőművészeti Főiskolának is hallgatója lett;⁸ itt Glatz Oszkár, Csordák Lajos és (a kassai kötődésű) Krón Jenő tanítványa volt. Tanult szobrászatot és foglalkozott építészettel, illetőleg építészmérnöki kérdésekkel is.

1922-ben államtudományi doktorátust szerzett, s befejezte tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán is. Képeit ugyanebben az évben bemutatták a budapesti Nemzeti Szalonban. Ekkor jegyezte be naplójába, hogy ő tulajdonképpen „a gondolat kettős állampolgára.” Végzése után Németországba utazott, ahol Albert Reinmann magániskolájában tanult Berlin-Schönebergben. Itt ismerte meg az orosz avantgárd képzőművészek alkotásait; elsősorban Vlagyimir J. Tatlin és Kazimír Sz. Malevics képei hatottak rá. Ugyancsak Berlinben került kapcsolatba a *Der Sturm* című, kiállítótermet is működtető kulturális és művészeti folyóirat alkotói körével. A *Der Sturm* ekkor az expresszionisták fóruma volt, de minden modern művészeti irányt támogatót.⁹ Berlinből alkalmilag meglátogatta Münchent is, ahol ugyancsak a kortárs képzőművészettel ismerkedett.

Berlinből hazatérve 1924-ig Kassán élt, ahol joggyakornok volt. 1926-ban a trianoni határon innen eső Szikszóra költözött; itt először ún. vármegyei gyakornok lett, majd – miután megszerezte a jogi doktorátust is – a szikszói járás szolgabírójává nevezték ki. 1931-ben Göncre helyezték, ahol a főszolgabírói hivatalban végzett jogi munkát. Mindeközben számos kiállítása volt: egyénileg is (Kassán, 1922, 1923; Miskolcon, 1929, 1933; Szikszón, 1930, Abaújszántón, 1936; Debrecenben, 1937), csoportosan is, például a *Képzőművészek Új Társasága* vagy valamely alkalmi alkotócsoport tagjaként (Budapesten, 1922, 1926, 1935; Miskolcon, 1930, 1934). Első felesége gyermekük születésekor meghalt, második

Hont vármegyében volt másodfőjegyző; vö. Ruzsoly József: *A választási bíráskodás Magyarországon: 1848-1948*. Budapest, KJK, 1980. 169. o.

⁷ Ide apja kívánságára és a biztos megélhetés reményében már korábban beiratkozott, de az érdemi tanulmányokat csak ekkor kezdte meg: „[M]ég katonai, ezen belül: harctéri szolgálatom ideje alatt beiratkoztam a kassai jogakadémiára – írja visszaemlékezéseiben –, ahová pesti tartózkodásom alatt folyamatosan beiratott apám, mert nem akarta, hogy az addig már letett jogi vizsgáim kárba vesszenek. Amikor 1919. év decemberében hazajöttem, már másodéves jogász voltam tulajdonképpen, aki második alapvizsgát tehetett.” Ruttkay György: *Egy aktivista festő vallomásai. = Borsodi Szemle*. 1968/1. sz.. 87. o.

⁸ „Ez a Kassán eltöltött esztendő... megérlelte bennem azt a régi elhatározásomat, hogy amikor mint abszolváljt jogász a budapesti egyetemre megyek szigorlatozni egyidejűleg a Képzőművészeti Főiskolára is beiratkozom. Most már szüleim nem szóltak tervem ellen...”. *Uo.* 94. o.

⁹ A *Der Sturm* – Vaszilij Kandinszkij, Marc Chagall, Oskar Kokoschka vagy Alexander Archipenko mellett – teret adott Kassák Lajosnak és Moholy-Nagy Lászlónak is. Naplójának egyik bejegyzése szerint művészi ébredésében Kandinszkij: *Über das Geistige in der Kunst Insbesondere in der Malerei* című könyve (München, R. Piper, 1912.) játszott döntő szerepet, amit még gimnazistaként olvasott a kassai könyvtárban.

felesége Nyíry Lili szobrászművész lett. 1934-ben a helybéli lelkész felkérésére, ötödmagával – Dienes Istvánnal, Szabados Jenővel, Tomory Aladárral és mágori Varga Bélával¹⁰ – *seccőt* (falképet) festett a gönci római katolikus templomban, *Angyali üdvözet* címmel.

Jogászi munkája mellett több külföldi utazást tett, kifejezetten a festészet tanulmányozása céljából. 1927-ben végigjárta a jelentősebb itáliai városokat, ezen útja hatására jelentősen módosult stílusa. 1928-ban Párizsba ment, bár munkásságának elemzője szerint ide már „késve érkezett [hisz ekkor], túl volt életműve nyitányán”.¹¹

1939-ben az I. bécsi döntés eredményeként Magyarországhoz visszakerült Kassára költözött, ahol tanácsnoki állást vállalt a városi közigazgatásban. Emellett titkára volt a Kassai Kazinczy Társaság képzőművészeti szakosztályának. Ekkor írta *A szociális igazgatás* (1941) című könyvét, mely jellege szerint társadalom- és közigazgatás-elméleti összefoglalás, a korabeli igazgatási tárgyú jogszabályok tankönyvszerű áttekintésével. A *Kassa hazatért* című kötetben megjelentetett továbbá egy szacikket „Öt év Kassa közigazgatásából” címen, melyben a Polgármesteri Hivatal által 1938 és 1943 között elintéztet ügyeket tekintette át (1943). Ugyanebben az időszakban közzétett három művészettörténeti, ill. művészetelméleti írást is. Az egyik a kassai kortárs képzőművészek munkásságát tekintette át (1942), a másik „a képzőművészet szociális megújulásával”, a népművészet és az ún. „tájkultúra” (vagy ahogy ma mondanánk: a népi elemeket is tartalmazó helyi kultúra) magas művészetekben való felhasználásával kapcsolatos programadó írás volt (1943), a harmadik pedig Benczúr Gyula munkásságának értékelését adta, születésének centenáriuma (1944).¹²

A II. világháborús frontharcokat Vasváron vészelte át. 1945 nyarán Szikszóra ment, majd 1946-ban Miskolcon kötött ki, ahol – ma már nem megállapítható körülmények között – az újjászerveződő jogakadémiára került. Későbbi hivatalos életrajzi vázolata szerint „főiskolai rendes tanárként” és egy tantárgy „egyetemi

¹⁰ Dienes István (1905–1977) festő, 1937/38-ban tanársegéd a Képzőművészeti Főiskolán, freskó szakon. Szabados Jenő (1911–1942) az 1930-as évek elismert festője, Szőnyi István és Réti István tanítványa; a II. világháborúban sorkatonaként esett el; tiszteletére a *Nyolc festő, nyolc szobrász* nevű művészcsoporthoz, melynek tagja volt (és ami felehetően a *Nyolcak* néven ismert csoportra utalva jött létre), 1944-ben emlékkiállítás szervezett. Újabb emlékkiállítás a zebegényi Szőnyi István Múzeumban volt 2012-ben. Tomory Aladár (?–?) az 1930-as évek elején a Képzőművészeti Főiskola hallgatója volt, később rajztanárként tevékenykedett különböző intézményekben, például a Kaposvári Tanítóképző Főiskolán. Mágori Varga Béla (1897–?) festő, Rudnay Gyula tanítványa, az 1930-as években Rómában és Párizsban is működött, később kivándorolt Dél-Amerikába.

¹¹ Losonci: Ruttkay György aktivista festő életműve. *id. kiad.* 209. o. Mint alább utalok rá, valójában nem „elkészt”, hanem az itáliai utazás – feltehetőleg művészetpolitikai okokból – hatott rá, míg a párizsi nem.

¹² Ruttkay György: Öt év Kassa közigazgatásából. A Polgármesteri Hivatal munkája, adatok az elintéztet ügyek számáról, egyéb közigazgatási feladatok ismertetése. = *Kassa hazatért. 1938. november 11. – 1943. november 11.* Kassa, k. n. [Wiko Nyomda], é.n. 46–64. o. Ruttkay György: Kassai művészek. = *Szépítőművészet.* (3. évfolyam) 1942/10. 236–239. o. Ruttkay György: *Táji művészek szövetkezete.* Kassa, 1943. Ruttkay György: Egy világhírű magyar festőművész. (Benczúr Gyula) (1844–1920). = Asztalos István – Ruttkay György: *A fekete macska. Tanulmány* Budapest, Stádium, 1944. 53–64. o. Ugyanebből a korszakából lásd még Ruttkay György: A miskolci postapalota. = *Termés* [Miskolc]. 1. évf. 1937/9. sz. 11–12. o.

tanszéki jogú előadójaként” minősítik (jelentsen ez bármit is). Ugyanezen életrajz szerint 1924 és 1946 között *közigazgatási tisztviselő* volt, 1946-tól 1949-ig pedig a *miskolci jogakadémia tanára*.¹³ 1949 szeptemberében – a vallás- és közoktatásügyi minisztérium közbejöttével – Pécsre került, ahol a Pécsi Tudományegyetemen „jog- és közigazgatástudományi tanszéki előadó” minőségben általános állam- és jogelméletet oktatott három hónapig. 1949 novemberének végén Szegedre helyezték, ahol a Szegedi Tudományegyetem jogi karán ugyanebben a minőségben ugyanezt a tárgyat adta elő az 1949/1950. tanév végéig, tehát 1950 nyaráig.

A jogi karok állam- és jogelméleti tanszékeinek 1949-es megszervezésekor – amint ez az Antalfy György kinevezésének körülményeit megvilágító elemzésből és dokumentumokból¹⁴ kiderül – Ruttkay komolyan szóba jött ezen tanszékek egyikének vezető oktatójaként. Sőt, kb. egy évig pozíciója kedvezőbb, vagy legalábbis ígéretesebb volt, mint a később jelentős karriert befutott Antalfy Györgyé. „Szegedre a jogbölcseleti tanszék vezetésére Pécsről át kell hozni Ruttkay Györgyöt... – hangzott a minisztérium egyik, magas szinten egyeztetett előterjesztése. Majd rövid indokolásként: „Ruttkayt Miskolcra helyeztük ez év elejével Pécsre, tehát simán beosztható Szegedre...” stb. E javaslatokat a Magyar Tudományos Tanács személyzeti osztályának vezetője 1949. november 3-án jóvá is hagyta,¹⁵ s ennek megfelelően Ruttkay Györgyöt Szegedre helyezték. Előadásainak

¹³ A miskolci jogakadémián 1945 után – fogalmazott Stipta István – „jogbölcseletet és államtant a neves festő, Ruttkay György adott elő”; lásd Stipta István: A miskolci jogakadémia működésének harmadik évtizede (1939-1949). = *Borsodi Szemle*, 19872. sz. 48-58. o.

¹⁴ Lásd Révész Béla: A szocialista állam és professzora. Szélgjegyzetek Antalfy György portréjához. = *Jogelméleti Szemle*. 2003/4. sz.

¹⁵ Az egyetemi tanárok államfői kinevezésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter tett javaslatot; a javaslatról (az MTA 1949-es újjászervezéséig) Magyar Tudományos Tanács nyilvánított véleményt. A fentebb röviden idézett irat teljes szövege a következő: „Előterjesztést tettünk a Tudományos Tanácsnak arra, hogy dr. Antalfy Györgyöt egy. ny. rendkívüli tanárrá a pécsi tudományegyetem politikai tanszékére nevezzük ki. Az elhatározás a legfelsőbb pártszerveknél úgy történt meg, hogy Antalfy-t a szegedi politikai tanszékre kell kinevezni. Ezzel kapcsolatban Pécssett a politika ellátására nincsen tanár, Szegeden viszont a tanszékre kinevezett tanár, dr. Bibó István beosztását módosítani kell, vagy elhelyezéséről kell gondoskodni, ugyanakkor pedig Vas Tibor dr. szegedi egyetemi tanár, aki a politikát Szegeden helyettesítette volna, egyébként pedig a jogbölcselet tanára, át kell helyezni Pécsre, Vas Tibor Pécssett a jogbölcseletet és a politikát látná el. Szegedre a jogbölcseleti tanszék vezetésére Pécsről át kell hozni Ruttkay Györgyöt. | Az általunk tervezett beosztás tehát ez volt: Szegeden a politikát előadja Vas Tibor, jogbölcseletet előadja Vas Tibor. Pécssett a politikát előadja Antalfy György, a jogbölcseletet előadja Ruttkay György. Ez a következőképpen módosítandó: Szegeden a politikát előadja Antalfy György, jogbölcseletet és politikát előadja Ruttkay György. Pécssett a jogbölcseletet és politikát előadja Vas Tibor. Az áthelyezésbe Vas Tibor beleegyezett. Ruttkayt Miskolcra helyeztük ez év elejével Pécsre, tehát simán beosztható Szegedre. | A kérdést átbeszéltem dr. Ries István igazságügyminiszterrel, dr. Hajdú Gyula ig. min. államtitkárral, dr. Beér János belügyminiszteri osztályfőnökkel és Szabó Imre min. tanácsossal. A kérdés ilyen megoldását helyeslik. | Javasolt határozatok: 1. Szegeden a jogbölcseletet adja elő Ruttkay György. (Pécsről áthelyezendő Szegedre.) 2. Vas Tibor áthelyezendő Pécsre és adja ott elő a jogbölcseletet és a politikát. | Budapest, 1949. október 27. | dr. Buday Árpád.” A Tudományos Tanács válasza a következő volt: „Buday elvtársnak f. év október 27-én kelt feljegyzésére közöljük az elvtárral, hogy a Tudományos Tanács Személyzeti Osztálya hozzájárult a fenti feljegyzésben foglaltakhoz, a következő megjegyzéssel: | Helyesnek tartja, a szegedi egyetemen Antalfy György államtant adjon elő. Az állam- és jogelmélet előadásaira Ruttkay Györgyöt a pécsi egyetemről a szegedi egyetemre kell áthelyezni, Vass Tibor pedig áthelyezendő Pécsre és ott egyedül lássa el az állam- és jogelmélet, valamint az államtan előadásait. ... | Budapest, 1949. november 3. | Elvtársi üdvözlettel: Patkós

összegzéseként itt tette közzé az *Általános állam- és jogelméleti előadások vázlata* (1950) című munkáját, a korban szokásos, ún. könyvatos sokszorosított kiadványként. Ezzel – bár számos „ideológiai engedményt” tett benne – nem aratott nagy sikert a hivatalosság előtt; 1950-ben (egyres források szerint: 1951-ben)¹⁶ ugyanis eltávolították az egyetemről. Ekkor (más források szerint: 1960-ban)¹⁷ visszaköltözött Miskolcra.

1950 után jogtanácsosként tevékenykedett, s szabadidejében szinte kizárólag képzőművészettel foglalkozott. Cikket írt Miskolcra és annak külső megjelenéséről *Ezerarcú Miskolc* (1965) címen.¹⁸ Részleteket közölt első naplójából *Egy aktivista festő vallomásai* [1918-1945] címen a *Borsodj Szemlében* (1967, 1968), illetőleg a pozsonyi *Irodalmi Szemlében* (1971, 1972). Újabb naplórészletbe kezdett (1954-től), ez a naplója azonban teljes szövegével kéziratban maradt. Kéziratban maradt az *Adalékok a magyar avantgard történetéhez* című írása is, amelynek közlését a *Jelenkor* visszautasította. Befejezetlen maradt továbbá az a mintegy száz oldalas vázlata, amelyet *Levelek a művészetről* címmel könyvformában szeretett volna közzétenni. Jogi területen ebben a korszakában egy rövid írása jelent meg a *Magyar Jogban* (1964), amivel – huszonöt jogtanácsos közös álláspontja alapján – a vállalati jogtanácsosok jogállásával kapcsolatos vitához szólott hozzá. Ebben azt hangsúlyozta, hogy helyes lenne az, ha a szocialista vállalatok szervezeti hierarchiájában a jogtanácsos – az igazgató, a főmérnök és a főkönyvelő mellett – vezető pozícióban lenne, az ennek megfelelő díjazással. Érdekérvényesítő álláspontjának indokolása a jogszerűség és a törvényesség hagyományos elgondolását tükrözi. „El kell ismerni – fogalmazott a korai Kádár-korszak diskurzusának lefojtott hangnemében, talán egy füstölgő Fecske cigarettával az ujjai között –, hogy a vállalati jogtanácsos nem a szükséges rossz a vállalatnál, aki csak azért van, hogy akadékoskodjék a fegyelmi eljárásoknál, kártérítéseknel, dolgozók elbocsátásánál, alaptalannak vélt nehézségeket gördítve a vállalat vezetősége elé – hanem azért, hogy a törvényességnek mindenekelőtt való biztosításával a vállalat zökkenőmentes továbbvitelét lehetővé tegye.”¹⁹

Életének e korszakában is folyamatosan festett. Egyes képein őrizte ifjúkorának stílusjegyeit, festészetének egésze azonban eklektikussá vált. Néhány időskori képe kissé erőtlen, mások viszont ugyanolyan egyediek és erőteljesek, mint a korábbiak. *Pro forma*, vagyis csak külsődlegesen még a szocialista képzőművészettel is kokettált.²⁰ 1958 és 1968 között egy 99 akvarellből álló Dante-

Lajos, a MIT. Szem. Oszt. Vezetője.” A dokumentumot közli Révész Béla: *i.m.*

¹⁶ Lásd Bruckner Győző: *A miskolci jogakadémia múltja és kultúrmunkássága, 1919-1949*. Sajtó alá rend.: Novák István, szerk. Dobrossy István és Stipta István. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1996. 271. o. Ruttkayt illetően lásd még *ugyanítt.* 256-257. o.

¹⁷ Vö. Ruszoly József: Egy lappangó jegyzőkönyv nyomában. = *Szegedi Műhely*. 2002/1-2. 65. o.

¹⁸ Ruttkay György: Ezerarcú Miskolc. = *Borsodj Szemle* [Miskolc]. (9. évfolyam) 1965/1. 1-9. o.

¹⁹ Ruttkay György: Hozzászólás „A vállalati jogtanácsosról” szülő vitacikkhez. = *Magyar Jog*. 1964/12. sz. [561-564.] 562. o. Az 1950-es években állítólag sokat foglalkozott a *személyi kultusz* kérdésével, azt megelőzően pedig a *szokásjoggal*. „Pólay Elemér az 1980-a évek elején úgy emlékezett – jegyezte meg Ruszoly József –, hogy volt egy terjedelmesebb kézírata a szokásjogról.” Vö. Ruszoly József: Egy lappangó jegyzőkönyv nyomában. *id. kiad.* uo.

²⁰ Vö. R. Nyíry Lili: Munkásszobrászat indulása Diósgyőrvasgyárban a felszabadulás után. = *A Herman*

sorozatot festett, s foglalkozott könyvek illusztrálásával is. Maga a Dante-sorozat is ilyen célból készült, de nem kapott elismerést;²¹ illusztrálta továbbá *Az ember tragédiáját* és Móricz Zsigmond *A boldog ember* című regényét is. 1962-ben negyven ceruzarajzból álló sorozatot készített Szegeden *Egy bérház élete* címmel; ezek közlését a Corvina és Képzőművészeti Kiadó visszautasította. Hazai egyéni kiállításainak száma megcsappant (Miskolc, 1948, *post.* 1978, 1984), csoportos kiállításokon azonban továbbra is szerepeltek a képei (Miskolc, 1947, 1948; Szeged, 1949; Székesfehérvár, 1969; Pécs, 1973). Több festménye és grafikája szerepelt a magyar avantgárd képzőművészetet áttekintő külföldi tárlatokon (München, Milánó, 1971), valamint a magyar aktivizmus történetét bemutató kiállításokon (Róma, Párizs, 1975; Prága, Pozsony, 1976). Kassákkal való viszonya – valószínűleg stílusváltásának és pályája alakulásának is betudhatóan (hogy ti. nem áldozta életét teljesen a képzőművészetnek) – már az 1930-as években elhidegült, később szinte teljesen megszűnt.²² Életének utolsó évtizedeiben feltehetően megkeseredett ember lett; amikor a magyar aktivizmus történetét kanonizálták,²³ talán már ő maga is látta: úgy értékelték, hogy a második vonalba tartozik. Miskolcon halt meg 1974-ben.

Festészete és művészetelméleti írásai

Ruttkay első kiértelt képei az ún. aktivista stílusirányzatba sorolhatók.²⁴ Az *aktivizmus* jellegzetesen közép- és kelet-európai avantgárd művészeti irányzat, mely a festészetben és az irodalomban érezte hatását. Nálunk a századfordulótól kezdve voltak előzményei, érett korszaka 1915 és 1919 közé tehető; 1920 után lassan szétforgácsolódott, illetőleg átalakult, majd megszűnt. Az irányzat a Kassák Lajos által szerkesztett *Tett* és *Ma* című folyóiratok²⁵ körül szerveződött.

Ottó Múzeum évkönyve. (10. évf.) 1971. [367–382.] 377. o.

²¹ Vö. Losonci: *i. m.* 223. o., kritikailag Geszti László: *i. m.*

²² Utolsó levélváltásuk 1965-ben volt, amikor is gratulált Kassák Lajos Kossuth-díjához, ő pedig egy meglehetősen hideg hangú levélben megköszönte azt: „Kedves Dr. Ruttkay György, köszönöm szívélyes gratulációját, örülök, hogy jó érzéssel gondol vissza a múlt időkre, mikor még mellettem kísérletezett tehetségével. Nyugodt szép munkát kívánva fogadja üdvözlétemet: Kassák Lajos”. A levelet idézi Losonci: *i. m.* 224. o.

²³ Példa erre *A modern festészet lexikona* című francia kötet magyar kiadása (eredetileg: *Nouveau dictionnaire de la peinture moderne*; Párizs, 1963; ford. és átdolg. kiad.: Budapest, Corvina, 1974), amelybe belekerült ugyan az *aktivizmus* címszó (vö. 15. o.), ám ebben Ruttkayt nem említik. Egy kicsit később, *A magyar aktivizmus művészete 1915–1927* című kötetben (Budapest, Corvina Kiadó, 1981) Szabó Júlia többször is említi, de rendszerint másokkal együtt, s csupán egy képét mutatja be. Ruttkay György és Szabó Júlia levelezését lásd MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont MKCS–C–I–157.

²⁴ Lásd erről Szabó Júlia munkáit: *Magyar aktivizmus.* A JPM művészeti kiadványai, 16. Pécs, Janus Pannonius Múzeum, 1973; *A magyar aktivizmus története.* Művészettörténeti Füzetek, 3. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971; *A magyar aktivizmus művészete 1915–1927.* Budapest, Corvina Kiadó, 1981. Az aktivisták önértelmezéseiként lásd Kassák visszaemlékezéseit: Kassák Lajos – Pán Imre: *Izmosok. A modern művészeti irányok története.* Budapest, Napvilág, 2003. különösen 207. o.

²⁵ A *Tett* (1915–1916) a német *Die Aktion* (1911–1932) mintáját követte, amíg a magyar királyi belügyminiszter 6.267/1916. B. M. res. számú rendelete be nem tiltotta. Ekkor alapította Kassák a *Ma* című lapot (1916–1925), mely 1919-ig Budapesten jelent meg, azután pedig Bécsben. A

Az aktivista festők *expresszionista* és *kubista* jegyeket vegyítettek, s igyekeztek azokat közérthetővé tenni. Kedvelték a lendületes ecsetvonásokat, a mozgó figurákat, az alakuló, ám mégis önmagukba záródó formákat, a *dinamikát* és az *őserőt*. Az adott korban talán még úgy érezhették, hogy e két utóbbi között nem kell választaniuk.²⁶ Az aktivisták között voltak igazi koloristák is, például Mattis Teutsch János, de az irányzat jól alkalmazkodott a képek folyóiratban való terjesztésének igényéhez, ami *fekete-fehér* technikákat követelt. Ugyancsak szívesen választották a *grafikát*, ami többük esetében a *plakátművészet*hez vezetett: egyes aktivisták 1919-ben politikai, azután kereskedelmi plakátokat terveztek.

Az irányzathoz tartozókat nem is elsősorban az alkotásaik stílusjegyei, hanem az alkotók közös társadalmi értékei és beállítódásai, valamint az őket intellektuálisan összefogó művész, Kassák művészetéről vallott elképzelései tartották egybe. Az ő hatására sokan úgy gondolták, hogy festészetnek szembe kell néznie a társadalmi és a politikai kérdésekkel, s azokra kell reagálnia.

Az aktivista művészek kiállványát kilencen írták alá 1919. március 25-én: Bortnyik Sándor, Gergely Sándor, Mattis Teutsch János, Medgyes László, Moholy-Nagy László, Pátzay Pál, Ruttkay György, Spangher Ferenc és Uitz Béla. Művészeti szempontból a legjelentősebb aktivista Moholy-Nagy volt, a leghatásosabb Kassák, az irányzat „esszenciáját” legjellegzetesebben megjelenítő, szerintem, Bortnyik. Az aktivizmus legszűkebb felfogásába még Ruttkay festészete sem férne bele;²⁷ az elnevezést azonban később – a közös kiállítások, valamint a kritikák és elemzések alapján – jóval szélesebb körre is kiterjesztették. A régebbi festők közül aktivistának szokták minősíteni Nemes Lampérth Józsefet, valamint Bohacsek Edét, Dénes Valériát, Erős Andort és Galimberti Sándort, akik inkább önmagukkal viaskodtak, nem a társadalommal. Néhányan ide sorolják Tihanyi Lajos, sőt (nem kevés túlzással) Gulácsy Lajos egyes képeit is. Az aktivisták politikailag sokféle értéket képviseltek, de rendszerint (valamilyen) forradalmárnak tekintették magukat. Ha másféleképpen nem, hát művészeti forradalmárnak.²⁸ A legegértelműbb

Tanácsköztársaság alatt betiltották. Kassák egy ideig a *Mával* párhuzamosan szerkesztette (Németh Andorral közösen) Bécsben a *2x2* című lapot (1922–1923). A *Ma* folytatásának szánt, Budapesten megjelenő *Dokumentum* (1926–1927) az aktivizmus végét jelezte. Kassák ötödik és hatodik folyóirata, a *Munka* (1928–1939) és a *Kortárs* (1945–1948) már semmilyen vonatkozásban nem kötődött az aktivizmushoz.

²⁶ Képeiken a dinamika és a technika nem lázas formákban jelent meg, mint az olasz futurizmusban; e tekintetben az aktivizmus jellegzetes alkotása Bortnyik Sándor *Vörös mozdonya* (1918). A drámai őserőt sokszor az asszonyt és anyát egyesítő női alakok testesítették meg számukra, amit például Nemes Lampérth József *Háttal álló női aktja* (1916) mutat meg leginkább.

²⁷ Vö. Passuth Krisztina: A magyar aktivizmus – és kelet-európai rokonai. A pécsi Janus Pannonius Múzeum aktivista kiállítása kapcsán. = *Ars Hungarica* [MTA]. 1974. 209. o..

²⁸ Ruttkay esetén – akinek privát világszemlélete szerintem leginkább eklektikusnak mondható – a *forradalmi* jelző meglepő lehet. Ő legfeljebb a művészet forradalmában gondolkodott – s abban is csak egy ideig. Naplójában, ahol „európai arányokat öltött szellemi forradalomról” beszél, az 1919-es évnél ilyen bejegyzések olvashatók: „alkotói vágyamat a forradalmi események pezsdítették”, „igazolva láttam aktivista törekvéseinket: új korszak közeledtét a művészetben”. A tanácsköztársasági május elsejénél ezt jegyezte le: „Engem a város díszítése érdekelt, vagyis az, hogy mennyire tudják művészi formában kifejezni alkotóművészeink a 'többi ember' örömét”. Mint sokak számára ismert, 1919. május 1-én a városi ligeti Hősök terén található Millenniumi emlékművet (lényegében a

Kassák politikai álláspontja volt: ő ugyanis következetesen szocialistának tartotta magát. Ez persze nem akadályozta meg abban, hogy a Tanácsköztársaság idején a művészet szabadsága érdekében jól összevesszen Kun Bélával (aki „burzsoá formalizmusuk” és „dekadenciájuk” miatt bírálta őket),²⁹ és azt sem, hogy az *Egy ember élete* című könyvét – mely miatt megjelenésekor (1935) perbe fogták – 1949 után épp a Tanácsköztársaságról szóló fejezete miatt cenzúrázzák meg.

Az aktivista művészek köre 1920 után szétforgácsolódott; programjuk elerőtlenedett. Többen, így Ruttkay is, egy ideig kitartottak az expresszionista formák mellett; mások, például Kassák és Moholy-Nagy, elhagyták azokat és ún. „konstruáló művészek” lettek. Bár a csoport nemzetközi reputációja jó volt és Nyugat-Európában többüket ismerték, a Horthy-Magyarországon – ahol a konzervatív korszak okán a hivatalos stílusirányzat a neoklasszicizmus lett – a perifériára szorultak. Amikor 1927-ben Kassák befejezte újabb folyóirata, a *Dokumentum* szerkesztését, az szimbolikusan az aktivizmus végét is jelentette.

Ruttkay az 1920-as években az útkeresés állapotában volt. Képein nem érződik, hogy légüres térben érezte volna magát, az viszont igen, hogy tétova és bizonytalan volt, s több irányban is kísérletezgetett. Több képe továbbra is őrizte az expresszionizmus és a kubizmus elemeit, ám ezek rendszerinti hűvösségét a vonalvezetéssel vagy lágy színeivel meleggé változtatatta. Ez a képesség mindig is sajátos stílusjegye volt. Sok akvarellt festett, s már ennek szokásos követelményei is bensőségebbé, lágyabbá tették stílusát. Témái nem ritkán a dolgozó emberhez kötődtek (néhány képének címe: Favágó, Arató, Zsákolók, Ültetők), ám a „munka népét” is légies színekkel és könnyed vonalakkal ábrázolta. Vagyis az esztétikai kérdésekre koncentrált, nem a szociális szempontokra.

Érdekes, hogy Ruttkay mindvégig aktivista festőnek mondta magát; még akkor is, amikor stílusa teljesen eltávolodott attól. Az 1940-es években keletkezett olajfestményein megjelent a neoklasszicizmus is. Mintha a korszak hatott volna rá; stílusának változása ugyanis nem a véletlen műve volt. Képein lehetetlen nem észrevenni az erős *igazodni akarást*: alkalmazkodott a hazai korszakhoz és az uralkodó ideológiához – stílusban is, gondolataival is.

Jól érzékelteti ezt a kortárs kassai festőkről szóló 1941-es írása. A cikk elején

királysobrokat) és a tér közepén a diadaloszlopon álló Géníuszt vörös drapériával takarták el, a diadalszekeret pedig két vörös gömb alá rejtették. Ruttkay csendesesen rácsodálkozott ezekre, de (1968-ban részleteiben közölt) naplója szerint a tanácskormány idején semmilyen aktív politikai szerepe nem volt. Ennek ellenére 1919 őszén úgy érezte, menekülnie kell, s azon kevesek közé tartozott, akik a Felvidékre menekültek, pontosabban: ott bújtak el egy kicsit a politikai viharok elől. „Mi aktivista művészek... – írta később – hittünk a forradalmi erőben, amelyeknek hirtelen ellanyhulását csak a Horthy-csapatok Budapestre történt bevonulásakor érzékeljük. Mivel az ország legális elhagyására akkor nem volt lehetőség, egy késő őszi éjszakán, okmányok nélkül hagytam el Tornyosnémeti községnél Magyarországot, és több órás éjszakai gyaloglás után Kassára értem.” Ruttkay: Egy aktivista festő vallomása. *id. kiad.* 85–87. o.

²⁹ Lásd erről: Kassák Lajos: Levél Kun Bélához a művészet nevében = *Ma*. 1919. június 15. Újraközlí: Szabó Júlia: *A magyar aktivizmus művészete 1915–1927. id. kiadás*, 172–175. o. Kassák így emlékezett vissza erre: „A folyóirat ideológiai beállítottsága a forradalom alatt sem változott; ennek következtében küzdenie kellett a Tanácsköztársaság elnöke, Kun Béla, és általában az államapparátus művészeti nézetei ellen. Ezek az ellentétek nyilvános vitákhoz, többek között a *Mában* közzétett nyílt levelekhez vezettek.” Kassák – Pán: *id. mű*, 168. oldal.

van egy kis „magyar izzás” (ahogy régen mondták, s amit ma talán így minősítenénk: magyarkodás), mely a „hazatért Kassa” művészeinek helytállását dicséri.³⁰ A mai olvasó, aki ismeri a későbbi idők „vörös farok” fogását (és a történelmi struktúrák folyamatosságát feltételezi), ezen talán nem is csodálkozik. Annál inkább meglepődik, amikor művészetelméleti kérdések felé kanyarodva a *modern művészet* iránti *negatív elfogultságot* érez ki Ruttkay szavaiból. Azt a kérdést, hogy a német vagy francia, még inkább pedig a francia vagy az olasz mestereknek volt-e nagyobb hatása Kassán, így válaszolta meg. „A mai kassai művészek Münchenben tanultak A cseh uralom idején, Prágán keresztül az új párisi áramlatok eljutottak Kassáig, bár itt nem találtak olyan termékeny talajra, mint magában Csehországban és a nyugati Felvidéken, mely vidékeket elárasztották a szélsőségek, Picassótól kezdve Kokoschkáig. A szlovenszkoói művészek ezeknek a hatásoknak a maradványait ma is érzik. Az egészségesebb kassai légkör kevésbé volt irántuk fogékony. A kassai művészek újabban kapcsolatba jutottak az olasz Novecentóval, illetve a római magyar iskolával is...”³¹ A „francia vagy olasz hatás” kérdése a korban részben művészsociológiai, főleg azonban – az országos politika fő irányjaival is kapcsolatba hozható – művészetpolitikai kérdés volt.³² E vitában Ruttkay a hivatalos álláspontnak tekinthető, Gerevich Tibor által képviselt nézetek mellé állt, melyek szerint a magyar művész pártolja a római iskolát, mely együtt jeleníti meg a modernséget és a katolicizmust, s végül a neoklasszicizmusba torkollik. Ezek után nem csoda, ha pár évvel később tanulmányt írt a magyar akadémikus történeti festészet Kassán felnőtt és művésszé vált alakjáról, Benczúr Gyuláról, s az sem, hogy abban olyan üres közhelyeket puffogatott, amilyeneket húsz évvel azelőtt maga is kinevetett volna.³³

Az erős megfelelni, de legalábbis *igazodni akarás* később is jellemezte írásait. A „táj és ember összhangját” kereső, Miskolc külső megjelenéséről írott 1965-ös

³⁰ A kassai öntudatos polgárság – írta cikkben – „ősi magyar szellemével, sajátos életformájával szilárdan állott ellen minden befolyásnak és meg tudta őrizni magyarságát a cseh megszállás 20 esztendeje alatt is. ... A város a régi magyar művészetnek egyik legvirágzóbb ... központja volt. [A magyar művészek] ellenállottak annak, hogy a volt cseh-szlovák köztársaság [*sic!*] művészi egyesüléseibe tömörítsék vagy olvasszák [őket].” Ruttkay György: Kassai művészek. = *Szépművészet*. (3. évfolyam) 1942/10. 236. o.

³¹ *Uo.* 237. o.

³² A kérdést egyfelől a szlovák festészet egyik legjelentősebb alkotójának tartott, kassai születésű magyar festőművész, Jakoby Gyula (1903–1985), másfelől az olasz *novecento* magyar változata, a neoklasszicizmus pártfogójának tekintett Gerevich Tibor (1882–1954) pengeváltása vetette fel, már az 1920-as évek végén. A vita másfél évtizeden át eltartott. Ruttkay minden bizonnyal ismerte ennek főbb részleteit, s feltehetőleg a szlovák festészeiről szóló olyan elemzéseket is, mint amilyen például Brogyányi Kálmán (1905–1978) *Festőművészet Szlovenszkon* című kötete (Kosice-Kassa, Kazinczy Kiadóvállalat, 1931). Azt persze nem tudhatjuk, hogy ismerte-e a könyvről a Nyugatban megjelent recenziót is: Farkas Zoltán: *Művészet Szlovenszkon*. = *Nyugat*. 1932/15-16. o. Ha igen, bizonyára nem minden tételével értett egyet. „Kedvezőbb helyzetében ez az új szlovák művészet – fogalmazott Farkas Zoltán – frissebbnek, boldogabbnak látszik a magyarnál, erősebb benne a lendület és bár európai mértékkel mérve átütő erejű tehetséggel nem dicsekedhet, van néhány valóban figyelemre méltó művelője”.

³³ Például: „minden művészet egyetlen értelme és jelentősége... társadalmi voltában rejlik”; lásd Ruttkay György: Egy világhírű magyar festőművész. (Benczúr Gyula) (1844–1920). *id. kiadás*, 64. o.

cikkében például ugyancsak meglepődve olvashatjuk a következőt: a Szinva patak a nehézipari fejlesztéseknek köszönhetően mérgező anyagokat szállít ugyan, ám ha „gondolkodva nézzük lila tónusú vizét és színvilágából az emberi érzélem és munka alkotókészségére következtetünk – a vasgyár kapcsolatában –, akkor ez az igénytelen, szennyesvízű patak egyszerre érdekessé és gondolatébresztővé válik.”³⁴ A szövegből még ma is kiérződik a korai Kádár-korszak hangulata; az olvasó szinte érzi az orrában a Fecske vagy a Symphonia füstjének szagát.

Ebben a szerző „miskolciságáról” is tanúságot tévő³⁵ írásában egyébként az egykori építészhallgató – a városképet meghatározó „vasi kilátótorony megragadó kontrasztja” mellett – építészeti szempontból értékelte az Egyetemvárost is. „Az Egyetemváros – írta – első tekintetre befejezetlennek és stílusalannak, szinte rendetlennek, sőt elhanyagoltnak hat. Megjelenésében semmi nincs a megszokott, múltban épült, gyakran történelmi patinájú világszerte látható egyetemek jellegéből. Örökké épül, újabb és újabb, különös alakú s a laikus szemlélő előtt ismeretlen rendeltetésű épületek halmaza a miskolci Egyetemváros. Van itt: gépház, tanterem, kollégium, stb. más és más épületben vagy épületekben. Ha azonban ebben a látszólagos 'rendszerelenségben' a modern építészeti irányelvei alapján keressük az építészeti rendet, arról fogunk meggyőződni, hogy ezek az épülettömbök, kolosszusok vagy egyszerű házak nagyon is igényes tervek szerint épülnek”.³⁶ A mai olvasó bizonyára ezt is másként látja egy kicsit, s ha az internet korában tett volna közzé ilyen *kínban fogant gondolatokat*, a kommentező egyetemisták biztosan „beszóltak” volna neki.

Jog- és társadalomtudományi munkái

Mint említettem, Ruttkay 1924-től 1946-ig közigazgatási tisztviselőként, 1946-tól 1950-ig „jogtanárként”, 1950 után pedig jogtanácsosként működött.

A jogász munkát egyfelől a megélhetést biztosító foglalkozásnak tekintette, másfelől viszont többnek is gondolta egyszerű kenyérkeresetnél. Nem tudni milyen személyes indíttatásból, de e területen is kipróbálta alkotó erejét, amikor 1941-ben egy tankönyvszerű áttekintést tett közzé *Szociális igazgatás* címen.³⁷ A 225 oldalas kötet Kassán jelent meg. Az áttekintés tárgya kora és állama igazgatása, ahogyan az „alulról”, vagy inkább: helyi nézőpontból, az igazgatási ügyek kezdeményezői és intézői szempontjából látható. Az *Előszó* szerint a könyv a kassai közigazgatási tanfolyamon tartott szociálpolitikai előadásait tartalmazza, kibővítve az 1941-ben hatályos jogszabályok anyagával. Azoknak szánta, akik „a falusi magyar testvérek sorsának irányításában” köztisztviselőként vagy érdeklődésük alapján részt

³⁴ Ruttkay György: Ezerarcú Miskolc. *id. kiadás.* 2. o.

³⁵ Amint az közismert, a „miskolciság” legfőbb kritériuma évtizedek óta, s talán még ma is az, hogy valaki tudja: mit jelent a „villanyrendőr” és hol található. A *villanyrendőr* ezen kívül 1965-ben a technikai haladás csimborasszójának is számíthatott. Az egykori szolgabíró így írt erről: „A Széchenyi és a Szemere utca kereszteződésénél figyelő villanyrendőr által színjelekkel irányított forgalom jelképezi az államigazgatás sokrétűségét, gondosságát...” *Uo.* 6. o.

³⁶ *Uo.* 7. o.

³⁷ Ruttkay György: *Szociális igazgatás.* Kassa, k.n. [Szt. Erzsébet Nyomda], 1941. 225. o.

vesznek. A kidolgozás gondossága és szövegezés igényessége alapján a kötet messze több előadás-vázlatnál. Jó stílusban megírt munka, mellyel szerzője hónapokon, sőt talán éveken át bajlódhatott. Nem kizárt, hogy Ruttkaynak már ekkor egyetemi oktatói ambíciói voltak, erre azonban semmilyen bizonyíték nem létezik. A mű legvégén így fogalmazott: azoknak írta, akik „a szociális igazgatás eszközével remélik megteremteni az a nemzettestvéri közösséget, amely feltétele magyar erősödésünknek, szebb magyar jövőnknek.”³⁸

A *Szociális igazgatás* lényegében egy társadalomértelmezési keretbe ágyazott joganyag-ismertetés. Mai szemmel nézve igazi jelentősége jogtörténeti: aki áttekintést szeretne kapni arról, hogy a szociális és az azzal összefüggő igazgatási kérdések terén mi volt Magyarországon a jog 1941-ben, az megbízható rövid leírásként kiindulópontul nyugodtan felütheti. A joganyagot kivonatolva, tankönyvekre emlékeztető stílusos és közérthető összefoglalásokban ismerteti. A Ruttkay által kimunkált társadalomelméleti keret nem túl bonyolult, sőt kifejezetten naiv; afféle díszítés a joganyag gyakorlati célú ismertetése mellett. A hatályos jog összefoglalása a részkérdések itt-ott kimerítő, másutt utalásszerű elemzésével társul. A mintegy 50 forrásművet felsoroló irodalomjegyzékében megtalálható számos, ma már klasszikusnak számító magyar szociográfiai leírás (például Szabó Zoltán *Cifra nyomorúsága* stb.), a korabeli „művelt ember” jellegzetes kötelező olvasmányai (így Huizingának a középkor alkonyáról írott értekezése) és a politika iránt érdeklődők szokásos művei (mint például Marx és Engels Kommunista Kiáltványa), de a szerző egyéni preferenciái is (Kandinszkij művészetelméleti kötete). A tartalma legalább annyira eklektikus, mint forrásanyaga.

A *szociális közigazgatás* Ruttkay szerint nem a közigazgatás külön ága (amivel a mai közigazgatási szakemberek biztosan nem értenének egyet), hanem – mint írja – „a jó közigazgatásnak nélkülözhetetlen feltétele, hogy *szociális gondolat* hassa át”. Az ilyen közigazgatásnak ugyanaz a szerepe az államigazgatás gépezetében, mint a szívnek az emberi szervezetben. „Mint ahogyan a szív minden dobbanásával az egész organizmus oxigéndús vérral telik meg..., azonképp kell áthatnia a közigazgatási intézkedéseket a szociális elemnek, hogy az államorganizmus életképes és fennakadás nélkül üzemben tartható legyen”.³⁹ Ebből következik – fogalmazott –, hogy „a közigazgatási tisztviselőnek *szociális látókörrel* kell bírnia”.

Az igazgatási joganyag bemutatása előtt röviden elemezte a nemzet és nemzetiség fogalmait, valamint – Kmety Károly valamelyik művéből (erre ugyanis az irodalomjegyzék nem utal) átvéve – az *állam* mibenlétét, továbbá a jog természetét. A Kmetyre való utalás azért érdekes, mert ő volt az a köz- és közigazgatási jogász, aki az egyes intézményeket és jogszabályokat előszeretettel tárgyalta azok bölcséleti alapjai és társadalmi tartalma nélkül. A jogot Ruttkay egészen konvencionálisan fogta fel: egyfelől azt állítva, hogy „a szabályt a kikényszerítés lehetősége teszi jogszabállyá”, másfelől viszont azt hangsúlyozva, hogy „a jog csak olyan parancsokat és tilalmakat foglalhat magában, amelyek a közösség hasznára vannak”.⁴⁰ Ezek kétségtelenül nem ellentmondásmentes

³⁸ U.o. 220. o.

³⁹ Uo. 6. o.

⁴⁰ Uo. 12. o.

állítások; mindez inkább azért érdekes, mert a szerző nem visszhangozta a korabeli hivatalos magyar jogelmélet tételeit. Igaz, a bevezetéshez nem is volt rájuk szüksége.

A kötet társadalomelméleti részében Ruttkay részletesen ecsetelte a nagy történelmi korszakok jellegzetességeit és a különböző korszakok „uralkodó eszméit”. Ennek során a szabadelvűséget egy, a szocializmust hét, az olasz fasizmust pedig két oldalon elemezte, miután a német nemzeti szocializmusra egy bekezdés erejéig tért ki. Lehetetlen nem észrevenni, hogy ez is egyfajta állásfoglalás volt, noha kifejezett kritikát sehol sem fogalmazott meg sem a német, sem az egyre inkább jobbra tolódó magyar politikával szemben. Állásfoglalás volt az is, hogy a társadalmi alapok körében – egy közigazgatási jogi tankönyvben egyenesen meglepő módon – értő módon ecsetelte a művészet szerepét is.

A társadalmi problémák okairól szólva Ruttkay elmélete ugyancsak meglepően egyszerű és ellentmondásos, már-már bosszantóan semmitmondó volt. A jegyző szociális feladatairól szólva például megjegyezte, hogy a szociális problémák nagy általánosságban „országszerte azonos okokból erednek.” Ám ugyanott azt is állította: „Hogy megoldásukat általános elvek alapján intézményesen mégsem lehet eszközölni, ennek az a magyarázata, hogy a bajok okai szűk körű, helyi eredetűek, szenvedői pedig az emberek, adottságaik ezer árnyalatával”. Amikor pedig a szociális problémákat előidéző konkrét okokhoz ért, akkor azokat a következőkben határozta meg: „a lakosság kultúrigénytelensége, a község kedvezőtlen földrajzi fekvése, előnytelen gazdasági viszonyok, amelyek részben földrajzi, esetleg néprajzi, de leginkább kereskedelempolitikai okokra vezethetők vissza”, „a nagybirtok túltengése”, valamint „világnézeti és valláserkölcsi okok”.⁴¹ Ezeket természetesen nem részletezte, úgyhogy nem jutott el semmilyen szociológiai magaslatra.⁴² A komolyabb társadalomelméleti alapok hiánya leginkább a gazdasági igazgatás szabályainak ismertetésekor éreztetette hatását.⁴³

⁴¹ Uo. 42. o.

⁴² Az *egyes szakigazgatási területek* bemutatása terén azok a legelevenebb részek, ahol valamilyen kulturális kérdésről van szó (ilyenek az iskoláztatási kötelezettséggel összefüggő teendők az akkortájt bevezetett nyolcosztályos népiskola kapcsán, a népfőiskolák és a kultúrházak igazgatása, a műemlékvédelem), s a mai olvasó számára azok a legérdekesebbek, ahol az igazgatás mögöttes világa mára teljesen megváltozott. Én ezek közé sorolnám például a közegészségügyi igazgatást: a piaci egészségrendészetet, a „közegészségügyi orvosrendőri felügyeletet”, a körorvosok és községi bábák rendszerét, a védőoltások és szűrővizsgálatok rendjét, a köztisztaság fenntartásával kapcsolatos előírásokat és így tovább. Megjegyzésre érdemes, hogy a közegészségügy keretében, „eugenetika” címszó alatt Ruttkay ugyancsak kommentár nélkül ismerteti az 1941. évi XV. t.c., vagyis a harmadik zsidótörvény előírásait a házasságkötés feltételeiről, melyek lényegében a „nürnbergi kritériumok” alapján határozták meg a zsidónak számító személyek körét. S akit nem ijesztett el a szerző tárgyilagosnak tűnő hűvös hangneme, az százhusz oldallal később az 1939. évi IV. t.c., vagyis a második zsidótörvény alapján igénybe vehető ingatlanok zétosztásának elveiről is olvashatott, melyeket a *Szociális igazgatás* szerzője hasonlóan hideg távolságtartással ismertet. Uo. 63. és 183–184. o.

⁴³ A jegyző gazdasági feladatainak leírásakor például a közüzemek kérdéséről igen hamar a városi „szemétkihordás” problémájához jutott el, majd a korabeli kisemberek iparszemléletének középpontjában álló „háziipar” kérdéseit elemezte. Részletesen bemutatta a szövetkezeteket mint a „gazdasági demokrácia” fórumait; a mezőgazdasági igazgatás kérdéseit ugyanakkor lényegében a gazdasági és a házi cselédek szolgálati szerződéseinek leírása, a cselédkönyv jogi szabályai és a napszámosokra vonatkozó szabályok leírása teszi ki. A szerző szociális elkötelezettségét a

Ha 1941-ben Ruttkay nem is rendelkezett olyan kiérlelt társadalomelméleti alapokkal, amelyek akárcsak a közigazgatási jog bemutatásához és elemzéséhez szükségesek, ezeket az alapokat az évtized végére – hogy úgy mondjam – az élet megszerezte vele. Mint említettem, sorsa úgy hozta, hogy három évig (1946–1949) az újjászerveződő-félben lévő miskolci jogakadémia, két hónapon át (1949-ben) a pécsi egyetem, egy bő szemeszteren keresztül (1949-végétől 1950 nyaráig) pedig a szegedi egyetem jogi karának oktatója volt. Ebben feltehetőleg szerepe volt annak is, hogy 1945 előtt – sem tevékenységével, sem írásaival – nem kompromittálta magát. Miskolcon állam- és jogelméletet, államtant és egy rövid ideig közgazdaságtant tanított; Pécsen és Szegeden pedig általános állam- és jogelméletet adott elő.

Ebben a minőségében tette közzé az *Általános állam- és jogelméleti előadások vázlatá*⁴⁴ című egyetemi jegyzetét 1950-ben. A 176 oldalas mű ismeretanyaga azt valószínűsíti, hogy szerzője nem egy szemeszter alatt, hanem több éven át írta, tehát már Miskolcon elkezdte, sőt előre is haladhatott vele.⁴⁵ A gépírási szöveg ún. stencilezetett, vagy régies kifejezéssel: könyomatos sokszorosításban jelent meg, a kis példányszámú egyetemi kiadványok korban szokásos jelzésével: „kézirat gyanánt”. A kötetben kifejtett anyag lényegében az állam és a jog *marxista-leninista* alapokon nyugvó elmélete volt. A sorok közül az is kiolvasható, hogy olyan valaki írta, aki nagyon gyorsan, irányított módon, ahogy mondani szokták: gyorstalpaló tanfolyamokon sajátította el a marxista-leninista nézeteket. (Azt, hogy Ruttkay ténylegesen járt-e ilyen tanfolyamra, ma már nem lehet megállapítani, de a végeredmény szempontjából ennek nincs is jelentősége.) A kifejtett tételek ugyanis egyáltalán nem szüültek az elmélet alkalmi nem-marxista, vagy nem nagyon marxista elemeivel, s Ruttkay számos helyen azokra a szovjet szerzőktől származó jog- és államelméleti, illetve etikai művekre hivatkozott, amelyeket a szocialista jogelmélet elterjesztése érdekében az 1940-es évek végén fordítottak le magyarra.⁴⁶ A szövegelemzéshez értő figyelmes olvasó akár azt is ki tudná mutatni,

szegénygondozással és ellátással kapcsolatos részek jelzik, ahol ugyancsak tárgyilagosan és hűvösen ismerteti a könyöradomány-gyűjtés és a koldulási engedély kiadásának kérdéseit, a szegényházak és aggodthónok szabályait, a közsegélyre szorulókkal szemben előírt bánásmódot, a gyerekmunka problémáját és a korban nagy fontosságra szert tett „egri norma” kérdéseit. Természetesen tárgyalja a társadalombiztosítás legalapvetőbb szabályait, bemutatja a hadigondozás normáit és a meglehetősen kezdetleges gyermekvédelmet is

⁴⁴ Dr. Ruttkay György jogtanár: *Általános állam- és jogelméleti előadások vázlatá*. MEFESZ Jegyzetosztály Jogászköri Kiadványok, 15. 1949/50. tanév. Szeged, 1950. 176. o.

⁴⁵ Az 1946/47-i tanévet Ruttkay „már kész jogbölcseleti tankönyvével kezdte. Ezt ’a debreceni egyetem illetékesei alkalmasnak tekintették ... habilitációs munkának is’ (Takács Péter: Egy „aktivista” jogfilozófus. *id. kiad.*)”. Ez előzetes vélemény lehetett; habilitációjának a Debreceni Tudományegyetem tanácsának jegyzőkönyveiben nem találni nyomát.” Lásd Ruszoly József: Egy lappangó jegyzőkönyv nyomában. *id. kiad.* uo.

⁴⁶ Ilyen volt például a Halfina-Ljevin-Sztrogovics féle rövid állam- és jogelmélet; lásd Halfina R. O. – Ljevin I. D. – Sztrogovics, M. Sz.: *Az általános állam- és jogelmélet alapjai*. [Oroszul: *Oscsej teorii goszudarsztva i prava*. Moszkva, 1947.] Jogtudományi Közlöny könyvtára. Tanulmányok a szovjetjog köréből. Készült az IM hozzájárulásával. Ford.: Szabó Imre. Budapest, Hírlap-, Szaklap- és Könyvkiadó, 1949. 1–83. o. Ugyancsak ilyen volt a kommunista erkölcsről szóló brosúra; lásd J. Zisz: *A kommunista erkölcs. A marxista ismeretek kiskönyvtára*. Budapest, Szikra, 1949. 1–48. o. Ezeknek az adott történelmi kontextusban játszott szerepét értékeli Révész Béla, *i.m.* és Jakab András: A

hogy a marxista nézeteket a szerző nem igazán őszintén, vagy legalábbis nem különösebben mély meggyőződéssel mantráztatja.⁴⁷ Ám tagadhatatlanul mantráztatta. Mindebből úgy tűnik, hogy Ruttkay számára, aki feltehetőleg egzisztenciális okból lépett az egyetemi oktatói pályára, ugyancsak egzisztenciális kényszerből elkerülhetetlen volt, hogy a változó időkhöz igazodva a szovjet marxizmus tanainak népszerűsítője legyen. Megint igazodott és alkalmazkodott.

Rögtön a mű első oldalán, a *Valóság és tudomány* címet viselő első fejezet felütéseként három szakirodalmi referenciával lepte meg az olvasót: az egyik Engels *Anti-Dühringjére*, a másik Lukács György *Az új magyar kultúráért* című írására, a harmadik Sztálin *A leninizmus kérdéseire* utalt.⁴⁸ Ezek jelzik a munka alaphangját, bár kétségtelen, hogy a hivatalossá vált szocialista ideológia nem úthenger-szerűen tör elő a könyvből. A második fejezet például filozófiai kérdéseket tárgyal, s a szerző itt rövid tárgyyszerű leírásokban ismerteti Szókratész, Platón és Arisztotelész, továbbá egyes középkori és az újkori filozófusok elméleteit. Itt alig érződik a marxista (valójában inkább leninista, vagy későbbi szabatos elnevezése szerint: szocialista) állam- és jogelmélet gondolati tónusa. Ezt a fejezetet a szerző valószínűleg korábban írta, mint az előzőt, de úgy ítélte meg, hogy az után kívánczok. Érdekes módon ez az „egy sima, egy fordított” (egy nagyon marxista és egy kevésbé marxista) eljárás később is visszatér a műben, bár nem fejezetek szerint. Amikor Hérakleitosz és Hegel ellentéteiről, velük szemben Kant örök békéjéről, „Bacon Ferenc”, „Locke János”, „Berkeley György” vagy „Comte Ágoston” teóriáiról van szó, akkor a mai olvasónak szinte az az érzése, hogy valamelyik 1930-as években íródott egyetemi tankönyv kivonatát olvassa. Igaz, mindezt azért, hogy egy következő részben eljuthasson a marxi társadalomelmülethez, valamint a szabadság és a szükségyszerűség sokak számára még ma is emlékezetes viszonyához. Az első kifejezetten jogelméleti kérdés – a lenini „tükröződésmélet” és a jog viszonya – valahol a kötet felénél bukkan fel.

A lenini elmélet kissé esetlen adaptációja után a jogi alapfogalmak (jogviszony, jogügylet, jogszabály, jogforrás, stb.) ismertetése következik, s a szöveg csaknem átalakul egy „Bevezetés az állam- és jogtudományokba” jellegű tantárgy anyagává. Ám mégsem lesz az, aminek az a bizonyítéka, hogy a szerző felveti a *jog értékelésének* kérdését, sőt a „helyes jog” problémáját, valamint a *jog és erkölcs* viszonyát és a jog betartásának kötelezettségét is. Pechjére persze, hisz ezeken a területeken nem maradhatott sem szkeptikus, sem agnosztikus (amire egy-két korábbi utalásszerű megjegyzéséből következtetve szívesen hajlott volna). A jog értékelése terén, illetőleg az azzal összefüggő területeken ugyanis az elmélet megfogalmazójának előbb-utóbb színt kell vallania, s nem lehet mellébeszélő.⁴⁹

szocializmus jogdogmatikai hagyatéka. = *Jogelméleti Szemle*. 2003/3., ill. utalásszerűen A szocializmus jogdogmatikai hagyatékának néhány eleméről. = *Iustum Aequum Salutare*. 2007/1. 189–214. o.

⁴⁷ Ezt támasztaná alá az is, ha e jegyzet marxizmus-felfogását összehasonlítanánk azzal, ami a kilenc évvel korábban íródott *Szociális igazgatás*ban a szocializmusról és azon belül a marxizmusról olvasható. Ekkor ugyanis ezen a területen is tárgyyszerűsége és távolságtartásra törekedett.

⁴⁸ Ruttkay György: *Általános állam- és jogelméleti előadások vázlatja*. id. kiadás 1. o.

⁴⁹ Nem véletlen, hogy a szocialista jog értékelése és általában a *jogi axiológia* csaknem két évtizedre eltűnt a jogelméleti gondolkodásból; a téma újbóli felvetődésének első példájaként lásd: Érték és

Végül is aztán Ruttkay kimondja, amit feltevése szerint ki kellett mondania: azt, hogy a jog betartása erkölcsi kérdés, ám „a 'kommunista erkölcs' mindenekelőtt a szocialista (szovjet) jogszabályok betartását jelenti [vagyis követeli]”.⁵⁰ Az utolsó fejezet a *forradalmi jog* kérdéseivel foglalkozik. Ezt az önmagában is izgalmas jogelméleti kérdést Ruttkay ugyancsak a szovjet jogelméletben elfogadott gondolati anyag keretei között, egy történelmi vízió keretébe ágyazva válaszolta meg. A kötet lezárása intellektuálisan egyenesen tompa, sőt dadogós: A „[f]orradalom zúzza szét a 'régi rendet', hogy helyébe újat állítson – fogalmazott. – Rendbontással harcolnak az új rendért: forradalommal a jogért, joggal a hatalomért – tette hozzá, miközben valószínűleg maga is tudta, hogy a hatalomért abban a történelmi helyzetben sem jogi vagy jogszerű eszközökkel harcoltak. Majd így folytatta: Ez a végtelenbe nyúló folyamat jelenti az emberiség, tartalmazza a rövidebb-hosszabb időre korlátozott Ember életét.”⁵¹ Ez volt a vörös fark⁵² – a hatalomnak behódolt szerzők elkötelezettségének kinyilvánítása.

Összességében a mű a szocialista állam- és jogelmélet tételeit zengi, itt-ott kétségtelenül nem abban az úthenger-szerű stílusban, ami az 1950-es években, és még az azt követő két évtizedben is e diszciplína sajátja volt. Nem tudni miért, de lehet, hogy épp ezért (ti. mert kevésnek ítéltetett), a kötet megjelenése után szerzőjét eltávolították a jogi felsőoktatásból.⁵³ Bár később egy néhány oldalas írást közölt még az egyik folyóirat hozzászólás-rovatában, tudományos pályája ezzel a szerencsétlen jegyzettel lényegében véget ért.

Aki mindig alkalmazkodott...

Van-e valami tanulsága Ruttkay György pályájának – azon túl persze, amit a

jogtudomány. Akadémiai vitaülés, 1978. június 12. = *Állam és jogtudomány*. 1978/3. 414–443. o.

⁵⁰ Ruttkay: *i.m.* 168. o.

⁵¹ *Uo.* 170. o.

⁵² A mai fiatalabb olvasók számára talán nem felesleges jelezni, hogy mi az a „vörös fark”. Nos, e kifejezés „olyan, általában egy írást, szöveget befejező szövegrész – fogalmazott egy kommunikációs szakember –, amely egyrészt didaktikusnak szánt tanulságot kíván levonni a korábban írtakból, másrészt pedig – kissé bumfordi módon – ideológiai összefüggést próbál létrehozni az adott szöveg tartalma és egy külön meghirdetett, ám a szöveg összefüggésrendszerébe beilleszteni óhajtott ideológiai cél között. ... Nevéhez híven a vörös fark többnyire jól észrevehetően elárulja, leleplezi magát, éppen döcögőssége miatt.” Ld. Ráczkevi Ágnes: *Mesekommunizmus*. = *Médiakutató*. 2002. tavasz. [<http://www.mediakutato.hu>].

⁵³ Ennek jogi formáját – fegyelmi eljárás, elbocsátás, kényszernyugdíjazás – nem tudtam megállapítani; több forrás (pl. Ruszoly József: *Egy lappangó jegyzőkönyv nyomában*. *Id. kiad.* uo.) nyugdíjazást említ. A későbbi adatok alapján az 1950-es években jogtanácsosként dolgozott. Jóval halála után, 1989-ben őt is rehabilitálták. A szegedi József Attila Tudományegyetem Tanácsa 1989. december 21-i állásfoglalásában megállapította, hogy (1950-ben) „az egyetem számos értékes munkatársa, illetve hallgatója vált politikai okból méltatlan, súlyos következményekkel járó eljárás áldozatává”. Az oktatók körében – Bibó István, Bónis György, Halasy-Nagy József, Szabó József, Tokaji Géza és további mintegy 30 név mellett – „Ruttkay György tanszéki jogú előadó” is szerepel. Az 1990-es rehabilitáció abban állt, hogy az egyetem Tanácsa kijelentette: „e döntéseket az universitas szellemével ellentétesnek ítéli, azoktól magát elhatárolja; az érintettek[et] ... töretlenül az Alma Mater legszelesebb közössége tagjainak tekinti.” Lásd *JATE Értésítő*. *A József Attila Tudományegyetem hivatalos lapja*. 1990. február 1. 3–7. o.

népnyelv az „egy fenék – két ló” elemeket tartalmazó szólással vagy „a két szék között a földre...” fordulattal szokott kifejezni?

Nos, ha az ő szemüvegén át nézzük a dolgokat, akkor csupán annyit mondhatunk: festőművész és jogász volt; mindkét területen működött, s az előbbin maradandóbb nyomokat hagyott maga után, mint az utóbbin. A jogászkodást, melyet apja kérésére tanult ki, azért becsülte, mert úgy fogta fel, mint olyan keresetszerző tevékenységet, amely a művészeti szabadságot biztosítja számára.

Naplójában így írt erről: „Budapesti művésznövendék korszakom ideje alatt tettem le szigorlataimat is, és mire vége lett a főiskolai tanévnek, már ‘doctor politicae’ voltam ... Az évek múlásával [ti. a *doctor juris* titulus megszerzése és a foglalkozás gyakorlása után] ... egyre inkább arról kellett meggyőződnöm, hogy alkotói szabadságom maradéktalan biztosítása érdekében nekem mint művésznek volt szükségem arra, hogy megélhetésemet függetlenítssem művészi tevékenységemtől. Még ha a mindennapi kenyérkereső robot néha nyűgözőleg hatott is fantáziámra, végeredményben ... sosem kellett giccselnem [értsd: giccseket gyártanom] a megélhetésért.”⁵⁴

Ez azonban csak az érem egyik oldala. Ha innen nézzük, azt mondhatjuk, hogy Ruttkay – a mai értékelés szerint is – a magyar avantgard festészet tehetséges képviselőjeként kezdte a pályáját (a művészettörténész Szabó Júlia kifejezésével „a magyar aktivizmus Benjáminka” volt), s valószínűleg nem a jogászi munka akadályozta meg abban, hogy több legyen, vagyis hogy az első vonalba küzdje fel magát.

Másfelől azonban az a művészeti irányzat, amelynek területén az első lépéseit megtette, s amelyhez a maga részéről sokáig, már-már fixálódottan ragaszkodott, művészeti mozgalomként igen hamar szétporladt. Amikor fogódzókat keresett, az aktivizmussal *gyökeresen ellentétes orientációs pontokat* választott. Például a Horthy-kor félig-meddig hivatalos neoklasszicista irányzatával szimpatizált, s ebben szerepe lehetett annak is, ahogyan a gyakorló jogászok többségének világszemlélete a „dolog természeténél” fogva a hivatalossághoz kötődik. Ez persze csak egy utólagos feltételezés. Ám ha így van, akkor az is kijelenthető, hogy *alkalmazkodási törekvése* inkább ártott művészi fejlődésének, semmint segítette azt. S valóban, miközben sok *jó képet* fejtett, az 1930-as évektől sosem találta meg azt az *irányt*, amely alkotó tevékenységének kerete lehetett volna, s amelynek okán egy festő gyengébb, vagy egyenes rossz képei is elviselhetők. Ruttkay mindig igazodni akart, de egy széttöredezett XX. század szélsőségekkal teli középső évtizedeiben – őrizve feltehetőleg családi neveltetéséből eredő mértéktartását – nem volt mihez igazodnia. Amikor az egyik irányba orientálódott, azt elsodorta a történelem, amikor a másikkal kokettált, az megrágtá és kiköpte.

S végül, volt valami különös ellentmondás abban, hogy Kassák mozgalmának híve és részese, *Angyali üdvözet* címen oltárképet fest a gönci templomban. Az pedig akár burleszk szerűnek is tartható, hogy az egykori aktivista – bármennyire is eljelentéktelenedett az 1930-as évekre ez a járási tisztség – szikszói szolgabíró lett. Mondhatnánk úgy is, hogy szokványos beidegződéseink szerint „aktivista

⁵⁴ Ruttkay György: Egy aktivista festő vallomása. *id. kiad.* 94. o.

szolgabírók” nincsenek, mert „világszemléleti alapon” nem lehetségesek. Ugyanilyen kiélezetten képtelen helyzetnek tűnik számomra az, hogy az eklektikus polgári világképpel rendelkező egykori szolgabíró egyszer csak a leninizmus dogmáit kezdi el szajkózni. Ennek nem a hiteltelensége feltűnő (gyors ideológiai váltások esetén, miként az manapság is megfigyelhető, a hiteltelenség a hivatalos tanok legtöbb harsogójának szavain átsüt), nem is elsősorban a váltás gyorsasága (ti. hogy az 1941-es távolságtartó tárgyyszerűség 1950-re „elkötelezett” dogmatizmussá vált), hanem a két álláspont távolsága. Pontosabban az, hogy az azok közötti hányódás személyes motívumaként csak egzisztenciális szempontokat tudunk feltételezni. A reményt ugyanis (ti. az abban való bizakodást, hogy az új hatalom valami pozitívet hoz a világba, mely minden régi bajt orvosol – gondoljuk ma bármit is az ilyen remények kimeneteléről) semmi sem valószínűsíti. Sem írások, sem képek.

Pedig képeket később is festett, s az 1950-es években készült képei (például a „Boszorkányégetés” c. festménye vagy a „Pinceajtó” c. grafikája) inkább azt érzékeltetik, hogy tudta: merről fúj a szél. Ezek azonban az életmű egészében inkább kivételek; ráadásul az 1960-as években íródott „Egy aktivista festő vallomásai” című napló-részleteinek néhány fordulata azt jelzi, hogy megint igazodott és alkalmazkodott volna. Ruttkay képeinek többsége ugyanakkor olyan, hogy azokról alkotójuk politikai értékrendje nem nagyon olvasható le. Festői életművében (az imént említett képeket kivéve) nem fejeződött ki a szociális világról és a politikáról alkotott elképzelése – a szociális világról, a politikáról és a jogról kifejtett nézetei pedig fényévnyi távolságra voltak a képeiben kifejeződő értékendőtől. Mindebből úgy tűnik: amikor úgy jellemezte magát, hogy „kettős állampolgár” (ti. a művészeté és a jogtudományé), akkor ez nem volt teljesen pontos önértékelés: nem egyszerűen „két világ polgára” volt, hanem „kettős életet” élt.
